

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЯРОШИНСЬКИЙ МИКОЛА ПЕТРОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри

міжнародних відносин і зовнішньої політики,

к.і.н., доцент

_____ І.В. Богінська

«____» _____ 2021р

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Освітня програма «Міжнародні відносини»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:

Котик Ю.В., старший викладач кафедри

міжнародних відносин і

зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова

ЕК _____

(підпис)

Віниця 2021

АНОТАЦІЯ

Ярошинський М. П. Сучасні загрози міжнародній безпеці. Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021.

У кваліфікаційній роботі зроблено аналіз сучасних загроз міжнародній безпеці. Показано передумови та зміст трансформації міжнародної безпеки після закінчення холодної війни. Подано характеристику політичних, економічних, військових, інформаційних, демографічних та екологічних загроз. Зроблено аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз сучасній міжнародній безпеці та стратегії національної безпеки України.

Ключові слова: виклик, загроза, міжнародна безпека, стратегія.

62 сторінок, 3 таблиці, 1 додаток, 55 джерела.

SUMMARY

Yaroshinsky M. Modern threats to international security. Specialty 291 International Relations, Public Communications and Regional Studies. Vasyl Stus Donetsk National University, 2021.

The analysis of modern threats to international security is made in the qualification work. The preconditions and content of the transformation of international security after the end of the Cold War are shown. The characteristics of political, economic, military, informational, demographic and ecological threats are given. The analysis of internal and external threats to modern international security and national security strategy of Ukraine is made.

Key words: challenge, threat, international security, strategy.

62 pages, 3 tables, 1 appendix, 55 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗМІСТ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА КЛЮЧОВИХ ЗАГРОЗ СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

2.1. Політичні

2.2. Економічні

2.3. Військові

2.4. Інформаційні

2.5. Демографічні

2.6. Екологічні

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Внутрішні загрози

3.2. Зовнішні загрози

3.3. Стратегія національної безпеки України

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наразі забезпечення миру та міжнародної безпеки є головною проблемою сучасності. Сучасна зброя не залишає жодній державі надії забезпечити власну безпеку лише військово-технічними засобами, нарощуванням озброєнь і збройних сил, оскільки не тільки саму ядерну війну, а і гонку озброєння виграти неможливо. Тож очевидно, що безпеку держав можна забезпечити не стільки за допомогою військових, а, комплексно, за рахунок політичних, економічних і міжнародно-правових засобів. Шлях до гарантій безпеки кожної держави пролягає через всесвітнє зміцнення загальної безпеки. Система міжнародної безпеки передбачає новий підхід до проблеми забезпечення миру й безпеки на планеті. Роль права міжнародної безпеки у створенні всеосяжної системи миру і безпеки полягає у вирішенні двокомпонентного завдання: забезпечення ефективного функціонування механізму підтримки миру, який світове співтовариство вже має, максимального використання потенціалу, закладеного в діючих нормах, зміцнення існуючого міжнародного правопорядку; вироблення нових міжнародно-правових зобов'язань, принципів і норм.

На сучасному етапі турбулентність в міжнародних відносинах має значний вплив на погляди щодо загроз безпеці світового співтовариства та шляхів їх своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації. Сукупність взаємозалежних проблем міжнародного та планетарного характеру, що стосуються життєво важливих інтересів людства і тих, що для свого вирішення потребують спільних зусиль держав, міждержавних інституцій і народів, постійно видозмінюється в кількісному та якісному вираженні. Причиною цього є суперечливий процес суспільного розвитку, який разом із позитивними результатами супроводжується негативними наслідками.

Міжнародну безпеку можна розглядати як стан політичних, економічних та інших відносин між державами, який виключає загрозу агресії однієї держави (або групи держав) проти іншої держави (або групи держав) та забезпечує їх мирне співіснування на принципах рівноправності, невтручання у внутрішні справи одна одної, поваги до національної незалежності та самовизначення народів, а також вільного розвитку. Поняття міжнародної безпеки взаємодіє із захистом національних інтересів держави у різних сферах і можливістю її розвитку. В цілому існує п'ять видів безпеки: воєнна, соціальна, політична, економічна та екологічна. Міжнародна безпека є сприятливим зовнішнім середовищем для розвитку держав. Головний метод забезпечення безпеки – це попередження конфліктних відносин за допомогою введення міжнародних обмежень (бар'єрів) на певні види діяльності.

Питання сучасних загроз міжнародній безпеці перебуває у полі сучасного наукового дискурсу. Відзначаємо праці А.О. Воробйової [18], Ю.Г. Даник [25], О.Д. Макєвою, Ю.М. Скалецьким [44] та ін.

Об'єктом дослідження є міжнародна безпека, як складова взаємовідносин між державами.

Предметом дослідження є сучасні виклики і загрози міжнародній безпеці.

Мета дослідження – визначити сутність, складові та шляхи подолання сучасних загроз міжнародній безпеці.

Завдання дослідження:

- 1) узагальнити передумови та зміст трансформації міжнародної безпеки після закінчення холодної війни;
- 2) надати характеристику політичних, економічних, військових, інформаційних, демографічних та екологічних загроз сучасній міжнародній безпеці;
- 3) репрезентувати виклики сучасних внутрішніх та зовнішніх загроз міжнародній безпеці для України;
- 4) здійснити аналіз стратегії національної безпеки України.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, індукція та дедукція, реферування наукової літератури з обраної теми.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому виокремлено і деталізовано сучасні загрози міжнародній безпеці.

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні теоретичного аспекту міжнародної безпеки та трансформацій міжнародної безпеки після закінчення холодної війни.

Практична цінність дослідження пов'язана з аналізом сучасних внутрішніх та зовнішніх загроз міжнародній безпеці та перспективою використання його результатів у процесі подальшої наукової діяльності.

Апробація результатів дослідження. Ярошинський М. Особливості стратегії національної безпеки України [Електронний ресурс] / Микола Ярошинський // Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини» Донецький Національний Університет ім. Василя Стуса. Вип. 5. 58

Структура бакалаврської роботи є наступною: вступ, три розділи, список використаних джерел і літератури, додатки. Загальний обсяг роботи – 55 аркушів.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗМІСТ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Сучасна система міжнародної безпеки була створена за допомогою декількох взаємопов'язаних підсистем та структурних елементів, взаємодія яких є необхідною для підтримання миру та стабільності в різних регіонах та світі в цілому. Кризові явища в системі міжнародної безпеки є результатом неефективності міжнародних організацій, неадекватної поведінки великої держави, недієздатності міжнародної правової системи, а також порушення базових двосторонніх і багатосторонніх угод. Головне джерело, яке регламентує міжнародно-правові способи та засоби забезпечення миру, – Статут ООН (гл. I, гл. VI, гл. VII). Підтримка міжнародного миру і безпеки за допомогою ефективних колективних заходів є головною метою Організації Об'єднаних Націй. Ухвалені в межах ООН резолюції Генеральної Асамблеї, які містять принципово нові нормативні положення та орієнтовані на конкретизацію приписів Статуту, теж можна віднести до категорії джерел права міжнародної безпеки.

За часів холодної війни теорія неореалізму шляхом оперування поняттями «безпека», «оборона», «держави», «баланс сил», «національний інтерес», пояснювала функціонування міжнародної та регіональної безпеки здебільшого з військово-політичної позиції. Згідно з нею, безпековий дискурс присутній, якщо йдеться про виникнення небезпеки відносно держави, і саме тому він легітимізує використання державою сили у випадку загрози державній безпеці. Теоретиками розроблено нові аспекти, які розширюють тези класичного реалізму:

1) світовий порядок є завжди анархічним; ієрархія держав відсутня: є більш і менш потужні держави, однак навіть найпотужніша та впливовіша з них не може гарантувати те, чи залишиться ситуація аналогічною завтра;

2) головною метою держав у анархічному світі є забезпечення виживання самих себе через непередбачуваність;

3) могутність держави залежить від її здатності максимізувати військову спроможність для того, щоб якомога довше залишитися на верхівці ієрархії;

4) держави поводяться раціонально, прораховуючи стратегії, в яких пріоритетним завжди є національний інтерес [13, с. 77].

Джерелами традиційних загроз після закінчення холодної війни є:

1) різні дії одних держав, їхніх коаліцій та деяких недержавних угруповань або лідерів, які націлені на порушення територіальної цілісності інших держав, зокрема з використанням міжетнічних, міжконфесійних та інших внутрішніх протиріч, на задоволення територіальних, політичних та економічних претензій (на регіональне або світове панування) з посиленнями в окремих випадках на відсутність чіткого договірно-правового оформлення міждержавних кордонів;

2) дії одних держав, які спрямовуються на підривання та стримування інтеграційних процесів в інших державах, на послаблення зв'язків з іншими державами в сферах традиційного співробітництва;

3) порушення прав та свобод національних меншин, які проживають у суміжних державах, етнічні чистки та геноцид, що зумовлює наростання напруги та некерованих міграційних процесів, сепаратистських конфліктів;

4) політика так званих «подвійних стандартів»;

5) дії одних держав, які спрямовуються на витіснення інших з міжнародних ринків збуту промислової продукції та сучасних технологій, з міжнародних фінансових та політико-економічних структур.

Переважає більшість дослідників надає перевагу критерію характеру загроз або типу загроз після закінчення холодної війни, на підставі якого виокремлюють: політичні, військові, економічні, соціальні, культурні, екологічні та інколи ідеологічні загрози. Очевидними є наступні тенденції загроз безпеці після закінчення холодної війни: розширення кола суб'єктів, носіїв загроз; розширення діапазону поширення загроз безпеці; територіальна відмежованість загроз безпеці (послаблення зв'язків загроз безпеці з певною

територією); стимулювання міжнародних конфліктів у нових ознаках (з низькою інтенсивністю).

Крах біполярної політичної схеми світу спричинив умови для виникнення додаткових стимулів мати власну ядерну зброю:

1) більшість країн, що входили раніше до складу СРСР, втратили «ядерну парасольку»;

2) США показали готовність застосування сили, виходячи з власних національних інтересів, та частково без врахування норм міжнародного права;

3) на регіональному рівні суперечки, які постійно загострюються між сусідніми країнами, спонукають шукати ефективніші шляхи їх вирішення з мінімальними економічними витратами;

4) володіння ядерною зброєю розглядається керівництвом окремих країн як порівняно простий спосіб досягти амбіційних цілей по підвищенню власної політичної ролі на світовій арені [37, с. 90].

Прагнення володіти ядерною зброєю додатково мотивоване загрозою міжнародного тероризму, що особливо гостро постала після 11 вересня 2001 року. Метою терористів є масова загибель людей. В минулому акції політичних терористів насамперед спрямовувались на привертання уваги до них самих та меншою мірою орієнтувались на значну кількість жертв. Так, інтерес ісламістських груп полягає в досягненні поєднання цих двох ефектів: показові теракти й максимально велика кількість вбитих «невірних». Що стосується ефективності ядерного залякування, то ступінь її зміни головним чином залежить від певних загроз. Проти терористичних загроз ядерна зброя є неефективною.

Система міжнародної безпеки від «холодної війни» у період «після холодної війни» зазнала значних змін. Під час холодної війни через набуття великого значення економічними й екологічними факторами в міжнародних відносинах виникла потреба в підході до «традиційного» політичного мілітаризму та застосування комплексного підходу до розуміння безпеки.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА КЛЮЧОВИХ ЗАГРОЗ СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

. Загалом вчені виокремлюють наступні види загроз міжнародній безпеці: за характером, джерелами, середовищем, критерієм спрямування, ступенем сформованості, наслідками, рівнем суб'єктивних оцінок загроз і характером суспільних відносин. Ми досліджуватимемо іншу класифікацію загроз сучасній міжнародній безпеці.

2.1. Політичні

Сучасною світовою політикою досягнення задовільного стану міжнародної безпеки розглядається як одна з найвагоміших функцій світового співтовариства, базисом якої є процеси роззброєння, зміцнення взаєморозуміння та взаємодовіри між державами, своєчасного й ефективного регулювання конфліктів, які виникають. Поряд з традиційними джерелами небезпеки (прагнення окремих країн до гегемонії, перевага у системах стратегічних озброєнь, експансіонізм), рівень безпеки на сучасному етапі розвитку людства додатково окреслений такими новими загрозами, як зростання локальних конфліктів, поширення міжнародного тероризму, розкрадання ядерних матеріалів і несанкціоноване поширення ядерних технологій, утворення в окремих державах незаконних збройних формувань, висока ймовірність застосування ними зброї масового знищення [33, с. 77].

Важливими елементами системи міжнародної безпеки є: наукові теорії безпеки, концепції, доктрини та програми досягнення її високого рівня; сукупність міждержавних, державних громадських організацій та інститутів, які спрямовуються на підтримання миру; сили, засоби та матеріальні ресурси світового співтовариства щодо усунення загроз та викликів, зміцнення безпеки на міжнародному рівні. Динамічна зміна епох загальноцивілізаційного розвитку людства, об'єктивна необхідність переходу до нової міжнародної політики посилили ненасильницькі фактори в структурі міжнародної безпеки.

Процеси євроінтеграції, міждержавного співробітництва й глобалізації причинили створення цілісної системи безпеки, тобто міжнародного права, що має всеохоплюючий характер. Міжнародною безпекою виключається ідеологічна та класова боротьба в системі міждержавних відносин, зброя не може бути засобом вирішення політичних, економічних, ідеологічних або будь-яких інших питань. Також варто зазначити, що міжнародна безпека забезпечує рівність прав кожної держави, стимулюючи партнерські відносини та конструктивний спосіб вирішення різних міждержавних суперечностей, враховуючи територіальну цілісність та непорушність кордонів, не допускаючи погроз силою та застосування сили. Принципи та норми міжнародної безпеки тісно взаємодіють з принципами і нормами решти галузей міжнародного права, що є основою для міцного захисту і порядку між державами. Для забезпечення міжнародної безпеки є важливим створення системи колективної безпеки на універсальній та регіональній основах, що забезпечують рівну та загальну безпеку.

Політичними загрозами є соціальні явища, процеси та дії, що спроможні підірвати владу, правовий порядок, викликати хаос, уособиці та конфлікти, спричинити загальну деградацію, втрату національної незалежності, ослабити та зруйнувати державу, позбавити громадян політичних прав та свобод, звести нанівець можливості народу, суспільства, опозиції впливати на владу. Це першочергово конфронтаційні дії одних соціально-політичних суб'єктів проти інших (держав, його структур, соціальних груп, партій, еліт, осіб та ін.) в боротьбі за владу (світову та внутрішню). Також це такі процеси, як зростання злочинності, тероризму, наркоманії та ін. Водночас неpolітичні явища внаслідок свого розростання можуть стати політичними. У найбільш загальному плані політичні загрози можна звести у три групи:

- 1) загрози для політичної сфери, які йдуть від інших сфер суспільного життя – економіки, соціальної структури та соціальних стосунків; шкідливих духовно-етичних процесів, військово-оборонних справ та ін.;

- 2) загрози для економіки, соціальних стосунків і військової безпеки;

3) загрози, які виникають зсередини політичної сфери, для самої себе.

2.2. Економічні

На першому місці в міжнародних економічних відносинах виступає конкурентоспроможність національних виробників. Згідно з ним актуалізуються питання забезпечення національної безпеки. Якщо в зовнішніх стосунках основним фактором є військова безпека, у внутрішніх стосунках – соціальна, у глобальному зовнішньому оточенні – екологічна, то визначальною основою всіх складових національної безпеки є злагоджений соціально-економічний механізм, від якого залежить добробут населення країни. Тож економічна безпека, що має прояв у сферах впливу інших видів національної безпеки, шляхом проникнення в них та взаємодії з ними, акумулює в собі їхню дію, залишаючись при цьому базисом національної безпеки. Зовнішньоекономічна безпека – це складова частина економічної безпеки держави, що має певну самостійність і посідає нважливе місце з-поміж складових національної безпеки, тому що саме вона є матеріальною базою всієї системи безпеки держави та виражає ключові інтереси людей, господарюючих суб'єктів господарювання, суспільства й держави. Таким чином, національна безпека та економічний розвиток значною мірою залежні від зовнішнього середовища, зокрема тенденцій розвитку світового господарства, політичної та економічної ситуації в світі. Саме тому питання зовнішньоекономічної безпеки набуває актуальності, що спричиняє потребу в поглиблених дослідженнях соціальних та економічних процесів та явищ, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки й впливу на неї позитивних та негативних факторів [25, с. 180].

У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі майже не використовують поняття «зовнішньоекономічна безпека» в прямому значенні, функціонують тільки різні пояснення його як складової економічної безпеки. Це вказує на

незавершеність методичного опрацювання й необхідність подальших досліджень у загальнотеоретичному та теоретико-прикладному плані. Визначаючи внутрішні та зовнішні загрози економічної безпеки, науковці наголошують на таких сферах їх спрямування:

1. Інституційна сфера – недостатня діяльність гілок влади. Суперечність чинного законодавства й правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку, зокрема ринкової трансформації економіки, утвердження ефективного конкурентного середовища та ін.

2. Соціальна сфера – занижена вартість одного з головних виробничих ресурсів – робочої сили. Як наслідок, низька платоспроможність населення, брак стимулів зростання його кваліфікаційного потенціалу, нагромадження капіталу, технічного прогресу. Глибока диференціація населення робить неможливим створення вагомого прошарку середнього класу; критичної межі досягли бідність та безробіття.

3. Загрози фінансовій безпеці. Є структурно незбалансованим фінансовий сектор економіки. Низький рівень капіталізації українських банків не відповідає вимогам політики зростання й структурно-інноваційної перебудови економіки. Недостатній рівень розвитку фондового ринку. Не зменшується рівень взаємної заборгованості підприємств та організацій.

4. Тінізація й корумпованість економіки, яка є одним із головних факторів, що створюють реальну загрозу національній безпеці. Вона має негативний вплив на усі сфери суспільного життя, гальмуючи та викривляючи соціально-економічні реформи. Значні масштаби тіньової економічної діяльності значною мірою впливають на обсяги й структуру ВВП і спотворюють офіційні дані про стан економіки країни. Водночас тінізація економіки створює негативний імідж держави на міжнародній арені.

5. Структурні диспропорції. Відчувається надзвичайно висока зовнішньоекономічна орієнтація й критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, нераціональна структура

експорту з переважанням сировинного характеру та низькою часткою продукції з високою часткою доданої вартості.

2.3. Військові

Воєнна небезпека та воєнна загроза – це своєрідні характеристики реально існуючої або прогнозованої в майбутньому військово-політичної обстановки, відносин між коаліціями держав, окремими країнами, різними політичними силами всередині них. Воєнна загроза є станом, який характеризується існуванням потенційної можливості застосування воєнної сили проти держави для досягнення політичних і інших цілей яким-небудь суб'єктом військово-політичних відносин. Особливість воєнної небезпеки полягає в тому, що вона вказує не на потенційну можливість, а на намір однієї зі сторін застосувати військову силу. Військова небезпека – це вищий ступінь напруженості, що характеризується відкритим протистоянням сторін та їх намірами вирішити існуючі протиріччя за допомогою військово-силових методів.

Воєнна безпека держави була і досі залишається одним із пріоритетних напрямів забезпечення суверенітету, її територіальної цілісності та недоторканості кордонів. Зміна характеру воєнних загроз на сучасному етапі розвитку військового мистецтва та форм і способів ведення збройної боротьби, гібридний характер дій противника висувають абсолютно нові вимоги щодо її забезпечення у всіх сферах перед системою забезпечення воєнної безпеки держави. Соціальна стабільність суспільства та його національна безпека визначені змістом інформаційного простору, в якому здійснюють свою діяльність окремі індивіди, соціальні групи, організації, а також держави, політичні угруповання й сили. Великі перспективи позитивного, пов'язаного з поширенням гуманістичних цінностей та утвердженням цінностей миролюбства несуть нові інформаційні технології. Ці технології відкривають широкі можливості взаємозбагачення культур та розвитку людини в руслі

мирного співробітництва, однак на практиці ці технології не використовуються [27, с. 95].

Оскільки воєнна безпека насамперед забезпечується політикою безпеки держави, механізмами політичного контролю та політичної волі, відбиваючись на рівні обороноздатності країни, варто використовувати термін «воєнно-політична безпека», який значно розширює та поглиблює перспективи наукового супроводження процесу забезпечення національної безпеки країни, якою вважається спеціально створена в країні та конституйована сукупність інститутів й установ, а також методів та напрямів їх діяльності щодо забезпечення надійного захисту національних інтересів держави. У контексті цього розуміння національної безпеки воєнна безпека є структурним елементом національної безпеки, що відповідає за здатність держави і її збройних сил успішно протистояти зовнішнім та внутрішнім ризикам, що загрожують забезпеченню надійного захисту національних інтересів суспільства й держави.

Міжнародний тероризм, будучи формою політичної боротьби, яку використовують різні політичні партії, рухи, групи та інші організації, в основі діяльності яких лежить екстремізм та насилля з метою тиску на суб'єкти міжнародної діяльності для досягнення ними політичних цілей, є основою для виникнення військових загроз. Він виник у другій половині XX ст. виник і набув значного поширення. Міжнародні терористи використовують для цього вбивства, захоплення заручників, вибухові пристрої та ін.

На сучасному етапі простежується еволюція тероризму, що проявляється в таких аспектах, як:

- 1) трансформація тактики тероризму. Сучасний тероризм – це не розрізнені індивідуальні дії, а серії терористичних акцій, спрямованих проти широкого кола осіб та об'єктів, ретельно підготовлених, що здійснюються кваліфікованими кадрами та добре організованими угрупованнями. Водночас відбувається стрімке кількісне зростання терористичних актів із численними жертвами та значними матеріальними збитками, а також об'єднання зусиль окремих екстремістських формувань і кримінальних структур на міжнародному рівні для досягнення своїх політичних цілей;

2) удосконалення структури терористичних угруповань та посилення конспіративності їх діяльності. Терористи здебільшого діють нечисленними підрозділами, а також стала жорсткішою перевірка нових членів;

3) удосконалення форм та методів терору. Використання терористичними організаціями занадто жорстких форм та методів боротьби підвищує небезпеку здійснення актів технологічного тероризму, до яких належить використання або загроза застосування ядерної, хімічної та бактеріологічної зброї, радіоактивних або високотоксичних хімічних, біологічних речовин, а також спроби захоплення екстремістами ядерних та інших промислових об'єктів [33, с. 106].

Сучасні терористи взяли курс на використання досягнень науково-технічного прогресу. Розвиток прогресу породив нові види тероризму, руйнівна сила яких стрімко зростає. Так, життя сучасного суспільства залежить від електронних баз даних та інформації, що передається ними. Тому життєво важливі сфери діяльності кожної держави стали відкритими для комп'ютерних спеціалістів, що чинять неправомірний доступ до комп'ютерів, комп'ютерних мереж, баз даних та інформації. Тому загроза інформаційного або електронного тероризму наразі набуває особливого значення. Зростає також тероризм, заснований на релігійній та етнічній ненависті.

Значну небезпеку становить високий рівень нелегальної міграції, першочергово з країн, у яких діють терористичні організації. В публічному просторі з'являються небезпечні гасла щодо зв'язку тероризму з певною релігією чи національністю, висуваються пропозиції боротьби з тероризмом, що ґрунтуються на насильницьких стереотипах. Вибір терористичних об'єктів і жертв з метою реалізації своїх жорстоких задумів уже не окреслений певною державою, політичною, національною або релігійною приналежністю. Тож не можна бути впевненим у тому, що система безпеки країни не піддається випробуванням терористичних атак. Останні події у світі вказують на трагічну реальність таких атак. Проблема боротьби з тероризмом є багаторівневою, однак її розв'язання слід шукати у багатосторонньому партнерстві з державними структурами. Незважаючи на всі міждержавні зусилля, тероризм не лише не послаблює своїх позицій, а й розширює вплив. Терористи у процесі складання плану операцій передбачають навіть висвітлення її в засобах масової інформації.

Серед терористичних організацій світу найвідоміші:

- 1) «Аль-Каїда» (Міжнародний ісламський фронт джихаду проти іудеїв і християн) або «Ісламська армія звільнення мусульманських святинь»;
- 2) «Хезбулах (Партія Аллаха)», або «Організація ісламського правосуддя», «Послідовники пророка Мухаммеда»;
- 3) «Об'єднані акти самооборони Колумбії»;
- 4) Японська релігійна секта «АУМ Сінріке» (нині «Альф»). Створив її у 1987 році Секо Асахара;
- 5) «Вітчизна басків і свобода» (ЕГА).

Забезпечення воєнної безпеки є неможливим без розвитку воєнної сфери суспільства та вдосконалення таких її головних структурних компонентів, як інституційно-управлінський (воєнно-політичне керівництво країни); воєнно-силовий (військові формування держави); ресурсний (оборонно-промисловий комплекс); професійно-кадровий (система військової освіти, навчання і виховання військовослужбовців); військово-науковий (військова наука); інфраструктурний та ін. Розвиток зазначених компонентів воєнної сфери необхідно для її зміцнення як ключового фактору забезпечення воєнної та національної безпеки держави.

2.4. Інформаційні

Інформаційна сфера є міжнародним інформаційним простром, який охоплює інформаційні потоки, інформаційні ресурси та всі сфери життєдіяльності цивілізації. Інформаційну сферу можна також визначити як кіберпростір у сукупності із засобами масової інформації. Міжнародні інформаційні операції характеризуються як форма міждержавного протистояння, що реалізується з використанням інформаційного впливу на системи управління різного призначення інших держав, а також на політичну владу та суспільство загалом, на інфраструктуру та ЗМК з метою досягнення

переваги і кінцевої мети інформаційної операції з одночасним захистом національної інформаційної сфери від аналогічних дій. Інформаційна зброя є комплексом технічних та інших заходів, методів та технологій, спрямованих на встановлення контролю над інформаційними структурами потенційного противника, втручання у роботу його систем управління, інформаційних мереж та комунікацій з метою знищення чи модифікації даних, дезінформації, поширення інформації спеціального призначення у системах формування громадської думки і прийняття рішень, а також як сукупність засобів впливу на свідомість і психологічний стан політичних і військових структур, спецслужб та населення для протидії можливим інформаційним впливам іншої сторони [19, с. 78].

Поняття «мирний і воєнний стан» тісно переплелось у віртуальному просторі, породивши явище «інформаційної війни», здатної втягнути в ареал воєнно-інформаційних дій мільйони людей за стислий період часу. Відстані, кордони, часові та інші перешкоди миру реального у віртуальному просторі нічого не дають, і тому інформаційна зброя стала могутньою зброєю ХХІ ст., під прицілом якої перебуває як окремий індивід, так і людство загалом. Поняття миру стало хитким, нестійким та концептуально розмитим, оскільки війни, крім реальних військових дій перемістились і у віртуальний простір, де також розгортаються «військові» дії та події, відбуваються баталії за панування над масами та їх свідомістю. Головною зброєю в цій війні стають інформаційні та комунікаційні технології.

Не слід залишати поза увагою те, що інформаційна війна здатна поширюватися та розгортатися і в сфері культури. Світовим лідером у здійсненні глобальних інформаційних впливів є США, що ведуть цілеспрямовані інформаційні війни вже багато десятиліть. Іншими словами, поняття війни розширило власні концептуальні рамки з моменту формування глобальної інформаційної системи, але поширення віртуальних війн та мережі Інтернет має найбільш реальні наслідки не лише в змінах на рівні масової свідомості та поведінки, а й у військово-політичних стратегіях держав.

Одним із головних негативних факторів, які впливають на стан інформаційної безпеки, є нарощування можливостей інформаційно-технічного впливу на інформаційну інфраструктуру у воєнних цілях. При цьому посилюється діяльність організацій, які здійснюють розвідку щодо роботи наукових організацій і підприємств держави, зокрема оборонно-промислового комплексу. Поширюються масштаби використання спеціальними службами держав-агресорів засобів інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на дестабілізацію внутрішньополітичної та соціальної ситуації в різних регіонах світу та приводить до підризу суверенітету і порушення територіальної цілісності держав. У цю діяльність втягнуті релігійні, етнічні, правозахисні та інші організації, а також окремі групи громадян, і саме тому широко використовуються можливості інформаційних технологій. Також відзначається збільшення в закордонних засобах масової інформації обсягу матеріалів, які містять негативну, хибну (підризну) оцінку державної політики, керівництва держави, проти якої здійснюється агресія. Наростає інформаційний вплив на населення, насамперед на молодь, з метою розмивання традиційних духовно-моральних цінностей. Різні терористичні та екстремістські організації широко використовують механізми інформаційного впливу на індивідуальну, групову та суспільну свідомість для нагнітання міжнаціональної і соціальної напруженості, розпалювання етнічної і релігійної ненависті або ворожнечі, пропаганди екстремістської ідеології. Значною мірою зростають масштаби комп'ютерної злочинності, перешочергово в кредитно-фінансовій сфері, збільшується кількість злочинів, пов'язаних з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема це стосується частини, яка стосується недоторканності приватного життя, особистої та сімейної таємниці, при обробці персональних даних із використанням інформаційних технологій. Водночас дедалі витонченішими стають методи, способи й засоби вчинення таких злочинів [27, с. 96].

Лише широке різнобічне співробітництво держав у сфері міжнародної інформаційної безпеки може стати засобом гарантування світових вирішень

нових складних проблем інформаційної доби. Для того, щоб захиститися від інформаційної війни, варто застосовувати такі самі засоби, які використовує противник: знати його інфраструктуру та знищити її; забезпечити належний захист інформації; попереджувати введення викривленої інформації в потоці правдивих фактів та даних; протидіяти спростуванню, запереченню й знищенню інформації, вчасно та якісно реагувати на всі прояви війни.

2.5. Демографічні

В цілому демографічна проблема впливає не лише на становище певних країн світу, а й на розвиток світової економіки та міжнародних відносин, вимагаючи серйозної уваги і вчених, і урядів різних держав. Насамперед мається на увазі рівень народжуваності, тому що від нього головним чином залежить динаміка чисельності населення і світу в цілому, і окремих країн та регіонів. Чисельність населення планети впродовж існування людства постійно зростає [30, с. 88].

Сучасний світ відзначається різкою градацією демографічних тенденцій в окремих регіонах. Спостерігаються протилежні процеси: стрімке зростання, рівновага населення та абсолютне падіння. Тож виокремлюють три групи країн. Першу групу формують приблизно 60 країн на південь від Сахари, а також Ірак, Сирія та Малайзія, що не належать до країн «світових бідняків», але у демографічному значенні їх об'єднує доля подвоєння кількості населення. Другу групу формує близько 90 країн, що не зможуть подвоїти кількість населення. До них належать наступні країни – «демографічні гіганти»: Китай, Індія, Бангладеш, Мексика, а також США, Великобританія, Франція. На відміну від країн першої групи, в цих країнах набагато більше можливостей впоратися з наслідками демографічного дисбалансу. Третю групу формують країни, які перебувають під загрозою скорочення кількості населення з різних причин, у тому числі невиліковних хвороб. До неї входять Німеччина, Італія, Японія, Україна, Росія, країни Центральної та Східної Європи. Цілком

ймовірно, що з цієї групи може відокремитися декілька країн та створити четверту групу країн, яким загрожує демографічний колапс.

Наразі світова демографічна ситуація має свою специфіку:

- 1) демографічна криза в ряді розвинених країн вже спричинила порушення відтворення населення, його старіння та скорочення чисельності;
- 2) значне зростання населення в країнах Азії, Африки і Латинської Америки;
- 3) населення країн третього світу в 3 рази, ніж населення розвинених країн;
- 4) значно зростають екологічні проблеми (перевищені гранично допустимі навантаження на екосистему та забруднення навколишнього середовища) [33, с. 99].

В ході глобалізації зазнала великих змін вікова структура населення. За прогнозами ООН, середня тривалість життя у світі у 2050 році становитиме близько 50 років. Тож стає очевидним, що процес демографічного старіння населення стає глобальним. Вікова піраміда зазнає незворотніх змін, а економічні та соціальні наслідки старіння суспільства обговорюються вже багато десятиліть. Значне занепокоєння викликає збільшення економічного навантаження на працездатне населення через значне зростання кількості пенсіонерів, хоча доволі часто відзначають інші наслідки (старіння працездатного населення, уповільнення відновлення знань та ідей, ослаблення «натиску поколінь», геронтократія). Доволі поширеною є думка про згубний вплив старіння населення на становище пенсіонерів та загальну економічну ситуацію. Але ніяких надзвичайних і незвичайних змін вікової структури населення на початку XXI ст. не відбулося. Варто вказати, що процес старіння, зокрема зростання частки літніх людей серед населення стає причиною змін у структурі зайнятості та збільшення віку виходу на пенсію. Водночас існує глобальна тенденція збільшення населення працездатного віку: з середини XX ст. його кількість збільшилась у 2 рази).

2.6. Екологічні

Сучасна система міжнародної екологічної безпеки характеризується гнучкістю, динамічністю та трансформаційністю, що передбачає:

- 1) залучення до природоохоронної та екологічної діяльності значної кількості країн світу;
- 2) активізацію укладання міжнародних угод природоохоронного та екологічного спрямування;
- 3) формування нового вектору функціонування, впливу та розширення діяльності дієвих акторів міжнародних відносин (ТНК, ТНБ, неурядових громадських організацій);
- 4) створення національних і міжнародних структур, що координують природоохоронну діяльність, екологічну політику в регіонах та масштабах усієї планети;
- 5) екологізацію традиційних форм міжнародних відносин та їх інститутів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади [53, с. 100].

Узагальнимо світові екологічні небезпеки:

- 1) руйнування озонового шару атмосфери та проявів глобальних змін клімату (посилення парникового ефекту; зростання рівня викидів метану, аерозолів, радіоактивних газів; зміна концентрації озону в тропосфері та стратосфері; підвищення температури повітря на 1,1-6,4°C; танення льодовиків Арктики, підняття рівня Світового океану на 1 м), що може зумовити катастрофічні загрози життю та здоров'ю людей, загострення силових конфліктів у 46 країнах світу;
- 2) забруднення Світового океану через екстенсивну діяльність ТНК, захоронення в ньому отруйних та радіоактивних речовин, насичення вод вуглекислим газом з атмосфери, надходження антропогенних нафтопродуктів, важких металів та складних органічних сполук;
- 3) зростання чисельності населення світу (з 6,1 млрд. осіб станом на 2000 р. до 10 млрд. осіб станом на 2050 р. та трансформація детермінантів руху міграційних потоків (екологічні мігранти, екологічні біженці);

4) обмеженість доступу до світових ресурсів і непропорційність їх використання різними країнами світу (так, протягом останнього десятиріччя економічно розвинені країни споживали близько 70% світової енергії та металів, 60% харчових продуктів), внаслідок чого співвідношення витрат енергії лише у землеробстві складало в різних країнах від 1/65 (басейн р. Конго) до 1/2,0-1/2,5 (США);

5) цивілізаційне протистояння між християнським та мусульманським світом (в результаті руйнування та нівелювання національно-культурного розмаїття різних цивілізацій за допомогою підміни цінностей певним ліберальним ерзацом західної культури; несправедливості розподілу й споживання ресурсів планети країнами-центру «Північ» і країнами-периферії «Південь»);

6) створення та функціонування глобальної терористичної мережі (до її складу входять такі одіозні терористичні угруповання: єгипетські «Ал-Гамаат ал-ісламія», «Ал-Джихад», алжирські «Фронт ісламського порятунку», пакистанські «Джамаат ал-фукра», «Харакат ал-ансар», палестинські ХАМАС, «Ісламський джихад», ліванська «Хизбалла», міжнародні «Аль-Каїда», «Світовий фронт джихада»);

7) розповсюдження ядерної, хімічної, біологічної, геофізичної, космічної, психотропної, екологічної зброї та технологій масового ураження;

8) утворення нових центрів сили, протистояння та боротьби між ними за лідерство (Європейський Союз, Китай, Індія, Бразилія, Росія);

9) виникнення глобальних соціальних спалахів та протестів межевої злиденності й бідності в країнах «третього світу», в яких кількість населення до 2025 р. може сягнути 7,8 млрд. осіб);

10) зростання обсягів споживання та дефіциту ресурсного й енергетичного забезпечення (до 2030 р. прогнозується збільшення споживання енергоносіїв на 37-50%); світових ресурсів нафти для енергозабезпечення цивілізації вистачить лише на 30-60 років, природного газу – на 40-70 років, вугілля – на 300-700 років, плутонію для АЕС на швидких нейтронах – на 1 тис. років, клатратів метану Чорного моря – на 40-700 тис. років.

Найбільш гострими соціоекопроблемами сучасності є:

1) зміни клімату як результат «парникового ефекту» (до середини ХХІ ст. прогнозується підвищення світової середньорічної температури на декілька градусів. З 1990 по 2100 рр. температура на Землі підвищиться на 1,4°C, а згодом – більше ніж на 5°C);

2) тривале планетарне демографічне зростання, що спричиняє посилення тиску «людської біомаси» на глобальну екосистему;

3) розширення «озонових дір» (поява їх не тільки над Антарктидою, а й над іншими регіонами нашої планети);

4) зростання кількості та інтенсивності «кислотних дощів», особливо це стосується промислово розвинених регіонів;

5) активна деградація світового лісового покриття як результат виробничо-господарської діяльності людства, здебільшого в країнах, що розвиваються (у ХХ ст. втрачено 50% тропічних лісів, водночас щороку продовжує втрачатися 20 млн. га лісів.);

6) знищення ґрунту, що стає причиною ерозії сільськогосподарських угідь, спаду природної ефективності аграрних екосистем;

7) розширення територій пустель, які головним чином мають «рукотворний» характер;

8) дефіцит чистої питної води, тому що активно забруднюються не тільки поверхневі, а й підземні джерела прісних ресурсів;

9) зростання забруднення вод Світового океану (промислові відходи, нафтові забруднення та ін.);

10) зростання актуальної і потенційної небезпеки при будівництві і функціонуванні атомних електростанцій;

11) невирішеність проблеми зберігання атомних відходів;

12) зникнення багатьох видів флори і фауни (вважається, що за останні 400 років зникло близько 500 видів тварин і 600 видів рослин (вид вважається зниклим, якщо не з'являється 50 років). Під загрозою зникнення перебувають 5 тис. видів тварин і біля 26 тис. видів рослин. Під загрозою повного зникнення 11% видів рослин і стільки ж птахів);

13) посилення урбанізаційних процесів, які призводять до погіршення якості життя людини;

14) забруднення продуктами людської діяльності найближчого космічного простору.

Тож можна прогнозувати майбутні міждержавні «діалоги» та конфлікти не тільки як мілітарні, політичні, демографічні, екологічні, культурні, але й міжцивілізаційні. Тому проблеми міжцивілізаційної взаємодії у ХХІ ст. є найбільш актуальними, вагомими та складними в їх розв'язанні, у тому числі в контексті екологічних проблем. Перед усіма країнами світу міжнародна екологічна безпека постає важливим питанням порядку денного у визначенні стратегій виживання поколінь, тому що наслідки глобального потепління перетворюють нестабільні регіони планети в зони збройних конфліктів за природні ресурси (Перу, Малі, Чад, Алжир, Карачи, Дарфуре, Бангладеш, Непал та ін.) та водні ресурси (Китай, Індія, Мексика, Близький Схід, Південна Америка, Центральна Азія та інші країни світу, в яких 430 млн. людей вже потерпають від дефіциту питної води).

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Внутрішні загрози

Наразі для України та національної безпеки найбільш актуальними є ризики та внутрішні загрози:

1) нездатність еліти сформувати та реалізувати узгоджену стратегію розвитку країни. Незрілість політичної еліти, її роз'єднаність у поглядах і вирішенні проблем;

2) переплітання влади та бізнесу, високий рівень корупції. Готовність еліт заради певного роду преференцій іти на поступки зовнішнім гравцям у розріз і шкоду національним інтересам;

3) слабкість і неефективність інститутів державної влади, нездатність керівництва країни забезпечити їх ефективну роботу на всіх рівнях;

4) внутрішня політична нестабільність;

5) некомпетентність влади;

6) істотні регіональні відмінності в політико-ідеологічних та зовнішньополітичних орієнтаціях населення, що створює передумови для розколу суспільства та дезінтеграційних процесів;

7) висока енергоємність економіки та критична залежність української економіки від імпорту енергоресурсів;

8) криза української економіки (як наслідок світової економічної кризи), загроза втрати частини економічного суверенітету;

9) зниження рівня доходів населення та зростання соціального невдоволення в результаті поглиблення економічної кризи;

10) загроза встановлення авторитарного режиму;

11) екологічні ризики [20, с. 13].

Політична безпека – це безпека влади і політики:

1) для країни, її народу та громадян;

- 2) для самих себе;
- 3) для світового співтовариства.

Тож основою для визначення суті та цілей політичної безпеки виступають політичні інтереси країни. Це визначення не лише істотно розширює спектр об'єктів політичної безпеки, включаючи всі життєво важливі інститути, відносини та процеси політичної сфери життя суспільства, а й підкреслює пріоритетну необхідність захисту політичної безпеки її суб'єктів – громадян, громадянського суспільства, державних органів. Політичну безпеку можна також вважати станом захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також системою заходів щодо забезпечення цієї захищеності.

Головними об'єктами політичної безпеки України є громадяни, їх політичні права та свободи, повсякденні форми виявлення їх політичних інтересів та політичної активності; громадські інститути та суспільні відносини в їх політичному вимірі; держава, її конституційний лад, суверенність, незалежність і територіальна цілісність, спадковість демократичних традицій функціонування. Залежно від місця дислокації джерел загроз політичній безпеці, способів й методів їх нейтралізації та попередження в системі політичної безпеки держави виділяємо внутрішню та зовнішню безпеку. Збалансована внутрішня політична безпека держави відображає стан її політичної системи, що забезпечує стабільний розвиток суспільства, відображає інтереси всіх його соціальних груп, сприяє консолідації нації і дозволяє ефективно вирішувати завдання економічного, соціального і культурного розвитку [53, с. 90].

Внутрішня політична безпека досягається за допомогою ефективної, соціально спрямованої, узгодженої діяльності державних органів та інститутів громадянського суспільства, що задовольняє та захищає політичні, соціальні інтереси особи та суспільних груп, сприяє досягненню стану громадської злагоди та соціального партнерства всередині держави. Основними складовими внутрішньої політичної безпеки є державно-управлінська складова, що

забезпечує ефективне функціонування державної влади та системи управління органами державної влади різних рівнів; суспільно-політична складова, в структурі якої виявляються та забезпечуються політичні інтереси окремих груп громадян та суспільства в цілому, забезпечуються соціально-політичні права громадян, реалізується їх політична активність у несилових формах; суспільно-конфліктологічна складова, що забезпечує ненасильницьке розв'язання внутрішніх суспільних конфліктів; ідеологічно-інформаційна складова, що базується на ідеологічному, соціально-психологічному та інформаційному забезпеченні суспільно-політичної стабільності. Характерною рисою сучасного політичного життя в Україні є посилення недовіри громадян до офіційних структур влади й політичних лідерів, спричинене негативними наслідками державної політики в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах.

Погіршення економічного становища українських сімей, соціальна незахищеність громадян, незадовільний стан здоров'я багатьох жінок, політична нестабільність у державі негативно позначаються на загальній демографічній ситуації у нашій державі. Незважаючи на зростання народжуваності (порівняно з першими двома кварталами 2010 року в серпні-жовтні народжуваність зросла від 2 до 23% у усіх регіонах, крім Харківщини і Дніпропетровщини), населення країни зменшується. Коефіцієнт фертильності українських жінок, як і країн Заходу, є досить низьким (10 жінок протягом свого життя народжують 15 дітей (1,5% при загальноприйнятому в світі 2,1%). Лише для відтворення покоління потрібен коефіцієнт 2,2% (22 народжених на 10 жінок). За даними ООН, в Україні найнижчий у світі приріст населення. Якщо нинішня динаміка скорочення українського населення збережеться, до 2030 року кількість українців зменшиться до 39 мільйонів. У регіоні Східної Європи та Центральної Азії Україна є другою після Росії найпривабливішою країною для іммігрантів. Якщо у 2005 році Росія прийняла 12 млн. мігрантів, то Україна – 6,8 млн., Казахстан – 2,5 млн. Особливість України полягає в тому, що вона є одночасно донором і реципієнтом міграційних потоків. Вже декілька років у державі фіксується значне зменшення населення жіночої статі у

західних регіонах і чоловіків – у східних. Важливою складовою демографічної проблеми є міграційні процеси. До них залучається сотні мільйонів людей. Міграція ні для кого не є благом. Значні потоки переміщення людей нині з відсталих до розвинених країн. Головний напрямок міграції породжує зростання населення у розвинених країнах. Цей процес породжує численні культурні, політичні правові проблеми. За відсутності ефективних державних і міжнародних механізмів регуляції, міграційні процеси можуть призвести до серйозних конфліктів. Зростання населення супроводжується ще однією тенденцією – зростанням великих міст. Урбанізація стала візитною карткою XXI ст. Такі міста стають місцем зіткнення багатьох проблем, голоду, злочинності, бідних кварталів та ін. Скупчення людей призводить до серйозних проблем психологічного характеру (агресивна поведінка, злість, недружелюбність).

На наш погляд, головними викликами внутрішній політичній безпеці України є: комерціалізація політики, перетворення її на інструмент одержання комерційного зиску; надмірна політизація громадського життя на фоні зростаючої політичної пасивності й апатії більшості населення; низький рівень політико-правової культури громадян; відчуження народу від влади, зменшення можливостей впливу виборців на своїх представників; відсутність конструктивної опозиції; зловживання маніпуляційними технологіями у політичній сфері; недостатня професійна підготовка більшої частини українських політиків; високий рівень корупції в системі органів державної влади; відсутність політичної відповідальності державних діячів та вищих посадових осіб на фоні слабких демократичних традицій та нерозвинутого громадянського суспільства в Україні.

Основними загрозами економічній безпеці Україні на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень і без того зростаючого державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична

нестабільність та ін. Удосконалення наявних і розроблення нових механізмів стратегічного управління економічною безпекою України вирішально вплине на підвищення конкурентоспроможності і загалом життєздатності національної економіки. В Додатках подано рівні економічної безпеки України, а також основні та потенційні загрози на всіх рівнях національної безпеки України [53, с. 94].

У даному контексті до загроз економічній безпеці держави прийнято відносити лише ті соціально-економічні чинники та явища, які або повністю руйнують об'єкт (повне обмеження доступу до ресурсів, дезорганізація грошового обігу, що провокує руйнування економічної системи країни та ін.), або завдають йому значного збитку. Складнощі виникають при віднесенні останніх до числа загроз, адже в умовах конкуренції ризик є невід'ємною складовою функціонування економічної системи держави. При цьому ті явища, які в короткостроковому періоді можна віднести до загроз економічній безпеці держави у довгостроковому періоді може виявитися стимулом для економічного розвитку національного господарства, зростання інноваційної активності, більш раціональної енергетичної політики та ін.

Економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів. Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності. Загрози економічній безпеці видозмінюються залежно від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти. Загрозами економічної безпеки є явища і процеси, що впливають негативно на господарство країни, що утискають економічні інтереси особи, суспільства і держави. Постійне відстеження і визначення основних загроз економічній безпеці значно полегшує її підтримання на належному рівні, а також дає можливість своєчасно розробляти і здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз чи їх повної ліквідації.

Особливе місце з-поміж економічних загроз посідає відмивання коштів як механізм забезпечення функціонування тіньових економічних відносин, відтворення економічного потенціалу організованої злочинності та ін. Через зв'язок з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національні економіки транснаціональної злочинності, проблема відмивання коштів набуває глобального характеру, адже це провокує загрози для фінансових ринків, зокрема національних. Тож протидія відмиванню коштів є проблемою національної економічної безпеки, яка потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

До суттєвих загроз економічній безпеці України варто віднести надмірну відкритість економіки. Відкритість економіки у стратегічному плані – правильний курс, про що свідчить світовий досвід країн з розвинутою економікою. Розумна відкритість економіки сприяє підвищенню її ефективності, конкурентоспроможності, мобільності. Водночас будь-які умови, за яких здійснюється входження вітчизняного господарства у міжнародний поділ праці, незрілість ринкових відносин та кризовий стан економіки потребують обережності у визначенні ступеня такої відкритості. Відкриваючи економіку, необхідно враховувати стан захищеності вітчизняного виробництва, фінансів та банківської системи, грошового обігу, стратегічних галузей та сфер виробництва, що є, власне, функцією економічної безпеки.

Ступінь впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на стан економічної безпеки держави постійно змінюється в зв'язку з динамічними умовами функціонування суспільства, національної економіки та світової економічної системи в цілому. Зазвичай, вирішальний вплив на стан економічної безпеки держави справляють внутрішні загрози, але в окремих випадках деструктивний вплив зовнішніх загроз може значно перевищувати небезпеку від внутрішніх

загроз, а комплексний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, як правило, призводить до посилення загальної загрози [53, с. 95].

Кризові тенденції, що характеризують розвиток економіки України, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки України як таких, що набагато перевищують небезпеку зовнішніх і можуть призвести до дезінтеграції України, до загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх проблем і дій на міжнародній арені. В умовах тісного взаємозв'язку та взаємозалежності внутрішніх і зовнішніх загроз наявність внутрішніх загроз економічній безпеці держави детермінує зростання зовнішніх загроз, наприклад, неефективність державного регулювання в умовах глобалізації породжує появу та реалізацію зовнішніх загроз економічній безпеці держави.

Виходячи з наявних умов та непростой економіко-політичної ситуації, індивідуальна вітчизняна модель, що зможе привернути увагу зовнішнього інвестора, стримувати темпи інфляції, піднімати доходи населення та фінансувати військову обороноздатність країни буде порятунком для економіки України та прикладом наслідування для країн з ринком, що розвивається.

3.2. Зовнішні загрози

З-поміж зовнішніх викликів, які загрожують національній безпеці України, варто відзначити такі, як:

1. Світова економічна криза та її безпосередні втрати:
 - скорочення обсягів експорту як ключового джерела бюджетних надходжень;
 - загроза втрати ринків збуту для традиційного українського експорту (метал, продукція хімічної промисловості, аграрна продукція);
 - загроза втрати статусу країни-транзитера енергоресурсів;
 - загроза втрати частини економічного суверенітету внаслідок переходу стратегічних активів під контроль іноземного капіталу;
2. Зростання політичної нестабільності в світі внаслідок поглиблення економічної кризи;
3. Загроза перетворення України в інструмент (розмінну монету) суперництва США і Росії за вплив у регіоні;
4. Невизначеність позиції провідних країн ЄС в частині визнання місця і ролі України в міжнародному співтоваристві;
5. Загроза ізоляції України від світових і регіональних економічних інтеграційних процесів;
6. Політика США, спрямована на втягування України в НАТО. Як наслідок – погіршення та загострення відносин між Україною і Росією;
7. Загроза порушення балансу сил, що склався в Східній Європі після розпаду СРСР внаслідок:
 - розширення НАТО на Схід;
 - зростання витрат на озброєння в країнах Європи;
 - розміщення США елементів системи протиракетної оборони в Чехії і Польщі;
8. Загроза розвалу існуючої міжнародно-правової системи, в т.ч. гарантує територіальну цілісність і суверенітет України;
9. Зростання напруженості у відносинах між НАТО і Росією;

10. Прагнення США створити у Європі та Азії осередки нестабільності з метою компенсації глобальної кризи за рахунок євроазіатських держав;
11. Прагнення Росії посилити власний вплив на пострадянському просторі;
12. Активізація заморожених конфліктів – тенденція до суверенізації окремих національних анклавів;
13. Загроза війни між США та Іраном, ескалація напруженості в Афганістані і Пакистані;
14. Радикалізація ісламських політичних рухів (в т.ч. – у Туреччині);
15. Прагнення Туреччини посилити свій вплив у Чорноморському регіоні, в т.ч. в Криму через контакти з організаціями кримських татар;
16. Нелегальна міграція;
17. Міжнародна злочинність, зростання наркотрафіку через Україну;
18. Міжнародний тероризм [25, с. 180].

Серед конфліктних ситуацій, які належать до зовнішніх загроз, експерти найчастіше вказували такі:

1. Конфлікт з Росією на південному сході України, анексія Криму та невизначеність ділянки україно-російського кордону в акваторії Азовського і Чорного морів, Керченської протоки;
2. Територіальні суперечки між Україною і Румунією (конфлікт навколо острова Зміїний у зв'язку з розмежуванням континентального шельфу в Чорному морі, домагання деяких політичних сил Румунії на Бесарабію і Північну Буковину, прагнення Румунії обмежити судноплавство в українській частині гирла Дунаю);
3. Неврегульованість статусу Придністров'я, інтернаціоналізація конфлікту навколо Придністров'я.

Серед зовнішніх загроз найбільше побоювання експертів викликає зростання напруженості у відносинах між НАТО і Росією. Ступінь загрози цього виклику для національної безпеки України в середньому оцінюється експертами як «значна».

Інформаційна безпека, яка може бути внутрішньою та зовнішньою загрозою, є інтегрованою складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави. Інформаційна безпека, з одного боку, передбачає забезпечення якісного всебічного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, а з іншого – це контроль за непоширенням дезінформації, сприяння цілісності суспільства, збереження інформаційного суверенітету, протидія негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захист національного інформаційного простору від маніпуляцій, інформаційних війн та операцій. Рішення комплексної проблеми інформаційної безпеки дасть змогу як захистити інтереси суспільства і держави, так і гарантувати права громадян на отримання всебічної, об'єктивної та якісної інформації. Існує два аспекти трактування інформаційної безпеки у контексті національної безпеки. З одного боку, інформаційну безпеку розглянуто як самостійний елемент національної безпеки будь-якої країни, а з іншого – інтегрована складова будь-якої іншої безпеки: військової, економічної, політичної та ін. Найповнішим є таке визначення: інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, за якого зводиться до мінімуму завдання збитків через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації. Це визначення є оптимальним та відображає усі аспекти взаємодії суб'єктів інформаційних відносин. Увага до проблем гарантування інформаційної безпеки України зумовлена антиукраїнськими впливами, які пропагують ідеї сепаратизму, насильства, національної ворожнечі і є спробами руйнування національної ідентичності України, знищення міжнаціональної злагоди, посягання на конституційний лад України, територіальну цілісність держави. Проблема гарантування інформаційної безпеки України актуалізується в умовах війни на Сході, коли з боку Російської Федерації відбувається інформаційна експансія, упереджене та тенденційне висвітлення

фактів та явищ, а технології російських інформаційно-психологічних операцій спрямовані на забезпечення домінування в українському (а також у глобальному) інформаційному просторі та на утримання медійної переваги. Через російські пропагандистські інформаційно-психологічні кампанії, акції, медіазаходи відбувається вплив не лише на суспільну свідомість громадян України, а й на світову громадськість.

Україна стала об'єктом інформаційно-психологічних впливів, операцій, війн та її інформаційна безпека опинилась під загрозою. Можна констатувати, що:

1) український інформаційний простір є незахищеним від зовнішніх негативних пропагандистсько-маніпулятивних впливів і стає об'єктом інформаційної експансії;

2) у світовому медіапросторі відсутній український національний інформаційний продукт, що поширював би об'єктивну, неупереджену та актуальну інформацію про події в Україні. Як наслідок – світова громадськість відчуває брак інформації або отримує її з інших джерел, які часом дезінформують, надають викривлену, спотворену, неповну інформацію. Водночас проти України активно застосовується потужний медіаресурс, здійснюється експансія іноземних суб'єктів на ринку інформаційних послуг, активізуються негативні інформаційні впливи, які спрямовані на викривлення реальності, заниження міжнародного іміджу держави;

3) діяльність вітчизняних ЗМІ щодо систематичного, об'єктивного висвітлення фактів, подій та явищ є недостатньою та позбавлена стратегічного планування;

4) інформаційно-комунікативна політика України у сфері національної безпеки потребує невідкладного перегляду та удосконалення.

Рівень інформаційної безпеки держави зумовлений рівнем її інформаційної інфраструктури. На жаль низький загальний рівень інформаційної інфраструктури України сприяє експансії іноземними компаніями ринку інформаційних послуг, що створює сприятливі умови для

перерозподілу ефірного часу на користь іноземних програм, окремі з яких засмічують український інформаційний простір своїм баченням подій, пропагують спосіб життя та традиції, тим самим деструктивно впливаючи на суспільство і державу, руйнуючи морально-етичні основи генофонду української нації. Недостатній професійний, інтелектуальний і творчий рівень вітчизняного виробника інформаційного продукту та послуг, його неконкурентоспроможність не лише на світовому ринку, а й в Україні, призводить до того, що українська аудиторія, природно, віддає перевагу іноземним інформаційним програмам. Недостатній контроль з боку держави за дотриманням законів України політичними силами, ЗМІ та окремими особами, які займаються підприємницькою діяльністю в інформаційній сфері, призводить до того, що нині трапляються непоодинокі випадки надання ефірного часу теле- та радіопрограмам, спрямованим на руйнування моральних цінностей, свідомості української нації. Отже, національний інформаційний простір України, на жаль, зазнає суттєвих загроз, викликів, які становлять небезпеку функціонування держави, її політичного та економічного розвитку, інтеграції у європейські та євроатлантичні структури. Загрози національній безпеці України в інформаційній сфері це – сукупність умов та чинників, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам держави, суспільства і особи через можливість негативного інформаційного впливу на свідомість та поведінку громадян, а також на інформаційні ресурси та інформаційно-технічну інфраструктуру.

До загроз національній безпеці України в інформаційній сфері також варто зарахувати: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; викривлення, спотворення, блокування, замовчування упереджене та тенденційне висвітлення інформації; несанкціоноване її поширення; відкриту дезінформацію; інформаційну експансію з боку інших держав та руйнівне інформаційне вторгнення у національний інформаційний простір, коли країни з потужнішим інформаційним потенціалом отримали можливість розширити свій вплив через ЗМІ на населення і громадськість менш потужної

держави; виникнення і функціонування у національному інформаційному просторі держави непідконтрольних їй інформаційних потоків; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості; повільність входження України у світовий інформаційний простір; невиваженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері; розміщення дезінформації в Інтернеті за Варто наголосити, що проти України з боку Російської федерації ведеться інформаційна війна, яка спрямована на нав'язування певних ідеологічних стереотипів, тієї чи іншої суспільної думки за допомогою засобів масової інформації, зокрема через електронні видання. Війни такого типу є досить поширеними у глобальному інформаційному просторі та їх всебічно досліджують науковці та фахівці. Зокрема, Інститут національно-стратегічних досліджень США та деякі західні експерти і вчені виокремлюють кілька складових елементів інформаційної війни. Один із них – ведення психологічної війни. Головне завдання психологічної війни полягає в маніпулюванні масами. Метою такої маніпуляції є: внесення в суспільну та індивідуальну свідомість ворожих ідей та поглядів; дезорієнтація та дезінформація мас; послаблення певних переконань, залякування народу образом ворога; залякування супротивника власною могутністю.

В сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві, де кіберпростір перетворюється на поле боротьби, вагомими загрозами інформаційній безпеці держави (і України, зокрема) є комп'ютерна злочинність, кібертероризм, кібервійни, які передбачають протистояння національних інтересів у просторі Інтернету, застосування комп'ютерних та інтернет-технологій для нанесення шкоди супротивнику. Найчастіше технології кібервійни, кібертероризму спрямовані на сферу державної безпеки й оборони і становлять реальну загрозу суверенітету держави. Отже, проти України широко використовують сучасні технології негативних інформаційно-психологічних впливів, які стають загрозою українському національному інформаційному простору та суверенітету держави. Гарантування

інформаційної безпеки України в умовах негативних інформаційно-психологічних впливів та експансіоністської агресивної інформаційної політики Російської федерації, потребує консолідації зусиль на усіх рівнях державної влади та громадянського суспільства.

Окремо слід згадати гібридні загрози, тобто будь-якого противника, який одночасно та адаптовано використовує співвідношення звичайного озброєння, нерегулярну тактику, тероризм і злочинну поведінку в зоні бойових дій задля досягнення своїх політичних цілей. Гібридні загрози концентрують у собі різні режими ведення війни, які включають: стандартне озброєння, нерегулярні тактики та формування, терористичні акти (в тому числі й насилля та примус) і кримінальний безлад. Наразі цей термін має три гілки: гібридність може відноситись насамперед до військової ситуації та умов; до стратегії і тактики противника; до типу сил, які держава повинна створювати та підтримувати.

Існують певні актуальні гібридні загрози безпеці України. Головними зовнішніми джерелами є: наявність територіальних претензій до України; зацікавленість у зміні зовнішнього та внутрішнього політичного курсу країни на користь деяких інших держав; прагнення до зменшення політичної, економічної, воєнної могутності України в інтересах свого домінування в регіоні; ведення проти України відповідної пропаганди, підтримка дій сепаратистських сил в державі, сприяння розпалюванню міжетнічних та міжконфесійних протиріч; встановлення контролю над стратегічними об'єктами України; наявність поблизу кордонів України значних угруповань військ РФ.

3.3. Стратегія національної безпеки України

Головним завданням Стратегії національної безпеки є деталізація концептуального рівня основ зовнішньої та внутрішньої політики держави, на якому визначаються національні інтереси, ймовірні загрози щодо їх реалізації, головна мета, цілі та завдання СЗНБ, тобто вона є своєрідним інструментом

державної влади, за допомогою якого політичні рішення, які знайшли своє відображення у законах, концепціях та інших керівних документах з питань забезпечення національної безпеки, трансформуються у відповідні програми, проекти, плани, бюджети та ін.

Стратегія національної безпеки України є основою для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Враховуючи її положення, розробляються доктринальні документи з питань воєнної безпеки, наприклад, воєнна доктрина, головні напрями зовнішньої політики, стратегії інформаційної безпеки, кібербезпеки, реформування сектору безпеки та оборони, інших нагальних питань національної безпеки, а також державних програм за окремими напрямками державної політики національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією у процесі розробки та реалізації законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів і окремих заходів, укладенні міжнародних договорів та угод, інших міжнародно-правових документів, а також звітують про стан виконання Стратегії [9].

Воєнна сила в усі часи є головним засобом розв'язання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів. Її застосування стає більш мережевоцентричним, гібридним та багатосферним. Прискорюється цифротизація, роботизація й автоматизація процесів розвідки та нанесення ударів по цілях на полі бою, а також управління діями військ. Поява новітнього озброєння та військової техніки (ОВТ) стає причиною зміни форми та способів ведення бойових дій. Значно зріс вплив військово-технічної політики на воєнну політику держави. Тож їх слід формувати й реалізовувати у тісному взаємозв'язку. Крім того, зросла роль середньо- та короткострокового планування через швидкі та складнопрогнозовані на довгостроковий період зміни в світовому, регіональному та національному безпековому, воєнно-політичному та економічному середовищах.

Як результат, у 2014 році, одразу після початку збройної агресії РФ проти України було затверджено ряд головних документів оборонного планування, в яких вказано засади воєнної та військово-технічної політики. До них належать:

Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки до 2020 року (термін її виконання був подовжений до 2024 року), Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, Державна цільова програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2021 року, Основні напрями розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Також було ухвалено Закон України «Про національну безпеку України».

Стратегія національної безпеки і оборони України від 26 травня 2015 року була спрямована на реалізацію до 2020 року окреслених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, які передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5. Стратегія національної безпеки і оборони України від 26 травня 2015 року мала на меті: мінімізацію загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

У свою чергу, Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року була розроблена за дорученням Президента України. Вона визначає такі головні напрями державної політики у сфері національної безпеки: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та головні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні й прогнозовані загрози національній безпеці та

національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних і внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави з метою забезпечення її національних інтересів та безпеки; напрями й завдання реформування та розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси, які є необхідними для її реалізації [6].

Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року передбачає такі основні засади державної політики у сфері національної безпеки, як: стримування, тобто розвиток оборонних та безпекових спроможностей з метою унеможливлення збройної агресії проти України; стійкість, тобто здатність суспільства й держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища та підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх та внутрішніх вразливостей; взаємодія, тобто розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, першочергово з Європейським Союзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами й міжнародними організаціями на основі національних інтересів України. Пріоритети національних інтересів визначають такі аспекти, як: відстоювання незалежності та державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, першочергово розвиток людського капіталу; захист прав, свобод та законних інтересів громадян України; європейська й євроатлантична інтеграція.

Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року враховує останні зміни ситуації у сфері національної безпеки та оборони, що пов'язується з кризовими явищами у світовій економіці, виникненням нових чинників, які впливають на стан міжнародного безпекового середовища, поширенням хвороби COVID-19, яку спричинив коронавірус SARS-CoV-2, а також посиленням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Стратегія національної безпеки України – це основа для розробки певних документів стратегічного планування, що визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. До цих документів слід віднести Стратегію

людського розвитку, Стратегію воєнної безпеки України, Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегію економічної безпеки, Стратегію енергетичної безпеки, Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, Стратегію біобезпеки та біологічного захисту, Стратегію інформаційної безпеки, Стратегію кібербезпеки України, Стратегію зовнішньополітичної діяльності, Стратегію забезпечення державної безпеки, Стратегію інтегрованого управління кордонами, Стратегію продовольчої безпеки та Національної розвідувальної програми.

У Стратегії національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року зроблено акцент на деструктивних інформаційних кампаніях Російської Федерації, що ширяться на ґрунті суспільних протиріч і спрямовуються на розпалювання ворожнечі, провокацію конфліктів та підривання суспільної єдності. У секторі безпеки та оборони держава запланувала завершення створення національної системи кібербезпеки і формування сучасних спроможностей суб'єктів забезпечення кібербезпеки та кібероборони, зміцнивши систему їх координації. Одним з головних завдань у сфері воєнної безпеки є завдання неприйнятних для супротивника втрат у кіберпросторі.

Водночас Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року окреслила ряд невоєнних загроз з боку Російської Федерації, і для їх подолання пропонуються такі заходи, як протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям і кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді; запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства та інших зазіхань на конституційний лад; отримання повної та достовірної упереджувальної інформації про ситуацію в Україні та світі, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, сприяння реалізації національних інтересів України.

Також у Стратегії національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року піднята тема цифровізації українського суспільства. Так, зокрема, Україна надаватиме адміністративні послуги через безпечне «єдине вікно» з використанням сучасних інформаційних технологій і поширюватиме цифрову грамотність. Водночас, цифрова трансформація передбачає кіберстійкість та кібербезпеку національної інформаційної структури. Один із напрямів діяльності – це запобігання міжнародному тероризму, міжнародній злочинності та підживлюваному з-за кордону сепаратизму у кіберпросторі.

Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року передбачає те, що з метою набуття повноправного членства в НАТО Україна повинна: у максимально стислі строки досягти достатньої взаємосумісності сил оборони з відповідними структурами держав Альянсу; суттєво активізувати реформи, які слід впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО; отримати запрошення та приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО. Також вказано, що Росія, будучи державою-агресором, є джерелом довгострокових системних загроз національній безпеці України. Саме тому варто вживати заходів з метою запобігання ескалації конфлікту з РФ, першочергово шляхом збільшення її потенційної ціни до неприйнятної для Росії рівня. Пріоритетні напрямки – це посилення оборонних і безпекових спроможностей України, зміцнення її міжнародної підтримки та ефективне використання міжнародної допомоги, а також збереження консолідованого міжнародного політичного, економічного та правового тиску на агресора.

Вперше Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року ґрунтується на таких основних засадах, як: стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх

уразливостей; взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з ЄС і НАТО та їх державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Передбачено те, що реалізація пріоритетів національних інтересів України та забезпечення її національної безпеки здійснюватиметься за наступними напрямками: продовження виконання заходів з оборони та стримування; розвиток відносин зі США, Великобританію, Канадою, ФРН, Францією, сусідніми та іншими державами, а також із міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної безпеки та протидії спільним викликам і загрозам, мінімізації їх впливу на Україну; розвиток особливого партнерства з НАТО задля абуття повноправного членства України в Альянсі; посилення спроможностей Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони.

У Стратегії національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року особлива увага звертається на те, що Росія, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби. Посилюється угруповання її збройних сил та його наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу нашого кордону, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення. У Стратегії національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року передбачається, що з метою набуття повноправного членства в НАТО Україна повинна: в максимально стислі строки досягти достатньої взаємосумісності сил оборони з відповідними структурами держав Альянсу; суттєво активізувати реформи, які слід впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО; отримати запрошення та приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО. Отже, Стратегія національної безпеки України – це основа для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Стратегія національної безпеки і оборони України від 26

травня 2015 року спрямовується на реалізацію до 2020 року певних пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, які передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Стратегією національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року визначено пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та головні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні й прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних і внутрішніх умов; основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави з метою забезпечення її національних інтересів та безпеки; напрями й завдання реформування та розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси, які є необхідними для її реалізації.

Вкажемо зміни у Стратегіях національної безпеки України. Стратегія національної безпеки і оборони України від 26 травня 2015 року потребувала концептуальних змін насамперед через збройну агресію Росії проти України у 2014 році. Формалізована Робоча група для підготовки проєкту Стратегії була створена у липні 2019 року, і до її складу були залучені Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), представники інших державних органів та інституцій громадянського суспільства, а також іноземні експерти. У свою чергу, Стратегія національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року вирізняється доволі різкими формулюваннями та визначеннями, які не характерні для її попередніх версій. РФ безкомпромісно названа державою-агресором, що незаконно окупувала території України в Криму та окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) та є джерелом довгострокових системних загроз національній безпеці України. Також зазначено, що «для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і військові засоби»; до «владних структур» на тимчасово окупованих територіях застосовано термін «російська окупаційна адміністрація». Впадає в очі, що такі формулювання суттєво відмінні від риторики, яку вживають керівники держави, «аби не дратувати Росію».

Крім того, поруч з ОРДЛО, кримській тематиці приділено значно більше уваги, ніж раніше. У документі сказано наступне: «Україна захищатиме права, свободи і законні інтереси своїх громадян на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, реалізовуватиме ініціативи щодо реінтеграції цих територій, соціального захисту та підтримки населення, яке проживає на зазначених територіях, а також захисту прав і свобод осіб, що належать до кримськотатарського народу, караїмів і кримчаків, утримуватиме зазначені питання на міжнародному порядку денному».

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження ми можемо зробити наступні висновки. Як політичне явище макросоціального рівня міжнародна безпека обслуговує інтереси та потреби більшості країн міжнародної спільноти, оскільки прагнення до безпеки є мотиваційною основою індивідуальної і групової діяльності як окремої людини, так і всього людства. Міжнародну безпеку розрізняють: за масштабами забезпечення (національна, регіональна і глобальна); за сферами забезпечення (безпека у політичній, соціальній, економічній, військовій, гуманітарній та ін. сферах); за суб'єктною спрямованістю (безпека людини, суспільства, держави).

Політичними загрозами є соціальні явища, процеси та дії, спроможні підірвати владу, правовий порядок, викликати хаос, усобиці й конфлікти, спричинити загальну деградацію, втрату національної незалежності, ослабити та зруйнувати державу, позбавити громадян політичних прав та свобод, звести нанівець можливості народу, суспільства, опозиції впливати на владу. До них входять конфронтаційні дії одних соціально-політичних суб'єктів проти інших (держав, його структур, соціальних груп, партій, еліт, осіб та ін.) в боротьбі за владу (світову та внутрішню).

Оскільки економіка є життєво важливою стороною діяльності суспільства, держави й особистості, то базисом національної безпеки буде залишатися економічна безпека. Економічна безпека є визначальною в розвитку виробництва та ринкових відносин, обміну товарами й послугами, вона формує вимоги до забезпечення превентивних заходів та заходів захисно-охоронного напрямку. Зовнішньоекономічна безпека є складовою частиною економічної безпеки держави, що має певну самостійність і посідає нважливе місце з-поміж складових національної безпеки, тому що саме вона є матеріальною базою всієї системи безпеки держави та виражає ключові інтереси людей, господарюючих суб'єктів господарювання, суспільства й держави. На сьогоднішній час з усією очевидністю слід констатувати зростання впливу збройних сил не тільки у воєнних, а й у політичних процесах, і на цьому тлі актуальною є проблема

конституційного закріплення застосування збройних сил для регулювання внутрішніх і міжнародних відносин. Національна безпека безпосередньо пов'язана, перш за все, з політичним іміджем держави, який в сучасному інформаційному суспільстві багато в чому формується під впливом ЗМІ. Можливості безмежного руху інформації частіше використовуються для досягнення геополітичних, військово-політичних, а також терористичних, екстремістських, кримінальних й інших протиправних цілей на шкоду міжнародній безпеці та стратегічній стабільності.

Долі цілих народів та держав постійно перебувають під загрозою в той момент, коли розгортаються заплановані певними силами «інформаційні операції» на догоду пануючим на міжнародній арені політичним силам. Один із головних негативних факторів, які впливають на стан інформаційної безпеки, – це нарощування можливостей інформаційно-технічного впливу на інформаційну інфраструктуру у воєнних цілях. Водночас посилюється діяльність організацій, що здійснюють розвідку щодо роботи наукових організацій і підприємств держави, зокрема оборонно-промислового комплексу.

Сучасний світ характеризується градацією демографічних тенденцій в окремих регіонах. Спостерігаються також протилежні процеси: стрімке зростання, рівновага населення та абсолютне падіння. Перед усіма країнами світу міжнародна екологічна безпека постає важливим питанням порядку денного у визначенні стратегій виживання поколінь, позаяк наслідки глобального потепління перетворюють нестабільні регіони планети в зони збройних конфліктів за природні ресурси. Нинішній стан людства і його майбутнє багато в чому визначається якістю народонаселення. Під якістю народонаселення мається на увазі комплекс медико-генетичних і соціально-психологічних характеристик життя людей, або, іншими словами, це фізичне здоров'я, життєвий комфорт, рівень розвитку інтелектуальних здібностей і механізм їх відтворення. Але сьогодні, наука не може дати точної відповіді, чим регулюються ці процеси. Проте відомо, що якість народонаселення може змінюватися від одного покоління до

іншого. Це зумовлено тим, що певні генотипи розмножуються більш інтенсивно, ніж інші (наприклад, люди інтелектуальної праці частіше створюють нечисленні сім'ї).

Міжнародна екологічна безпека являє собою системний і багаторівневий процес інтеграції, регіоналізації, лібералізації та демократизації міжнародних відносин, складові механізму якого формують комплекс екологічних умов існування людства і впливають на функціонування природоохоронних інституцій, екологічних організацій, спричиняючи створення спеціальних режимів взаємовідносин країн з метою упередження екологічних небезпек. Ці складові є основою формування стійкості світової економічної системи.

Основними загрозами економічній безпеці Україні на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/ed20150526#>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : указ Президента України від 16 березня 2016 р. № 92. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : указ Президента України від 6 червня 2016 р. № 240. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n251>.
5. Про Державну цільову оборонну програму розвитку озброєння та військової техніки до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 284-6.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2020 року «Про основні показники державного оборонного замовлення на 2020 рік та 2021, 2022 роки» : указ Президента України від 27 лютого 2020 р. № 59. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59/2020>
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року» : указ Президента України від 22 березня 2017 р. № 73. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017#>.
8. Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період : розпорядження Кабінет Міністрів

- України від 14 червня 2017 р. № 398-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/250071205>.
9. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#>.
 10. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#>.
 11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 березня 2020 року «Про звіт щодо результатів проведення оборонного огляду Міністерством оборони України» : указ Президента України від 24 березня 2020 р. № 106. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106/2020#n2>.
 12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
 13. Аннилионис Г.П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации. М. : Междунар. отношения, 2005. 676 с.
 14. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон ; [пер. з фр.]. К. : Юніверс, 2000. 688 с.
 15. Біляк Т. Міжнародно-правова оцінка тексту Будапештського меморандуму 1994 р. (частина 1). [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://iac.org.ua/mizhnarodno-pravova-otsinka-tekstu-budapeshtskogo-memorandumu-1994-r-chastina-1/>
 16. Будрук О. Ядерна зброя на території України: проблеми набуття без'ядерного статусу [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=685>.

17. Василенко В. Щоб Україна стала суверенною державою, а її незалежний статус визнав увесь світ, було потрібно позбутись ядерної зброї. *Український тиждень*. 2014. №15 (335).
18. Воробйова А.О. Роззброєння як засіб забезпечення міжнародної безпеки. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського : матеріали Міжнар. конф. (м. Одеса, 21-22 жовтня 2011 р.). 2011. 715 с.
19. Галака С.П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах: Монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 278 с.
20. Галака С., Перепелиця Г. Шлях України до набуття без'ядерного статусу та його наслідки для режиму ядерного нерозповсюдження. К. : Фоліант, 2015. 80 с.
21. Голдгейр Дж., Макфол М. Цель и средства. Политика США в отношении России после «холодной войны». М. : Международные отношения, 2009. 520 с.
22. Горбулин В. Без права на покаяние. Харьков : Фолио, 2009. 379 с.
23. Горбулін В. Військово-ядерний тупик: український варіант. *Дзеркало тижня*. 2015. 13 березня.
24. Давыдов В.Ф. Россия и США: проблемы взаимодействия в укреплении режима нераспространения ядерного оружия. М. : ИСКАН РАН, 1997. 78 с.
25. Даник Ю.Г. Актуальні питання національної безпеки та особливості їх прояву на регіональному рівні. *Актуальні проблеми державного управління*. Х., 2005. № 2 (1). С. 178-185.
26. Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти : Монографія. Х. : Майдан, 2011. 244 с.
27. Дзьобань О.П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Х. : Майдан, 2007. 284 с.

28. Дзьобань О.П. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій ХХІ століття : монографія. Харків : Право, 2013. 295 с.
29. Задорожній О. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права. К. : К.І.С., 2015. 712 с.
30. Запобігання новим викликам та загрозам інформаційній безпеці України: правові аспекти : матеріали наук.-практ. конф. / 06 жовт. 2016 р. / Упоряд. : В. М. Фурашев. Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2016. 204 с.
31. Кондратьєв Я.Ю. Концепція національної безпеки України: теоретикоправові аспекти зарубіжного досвіду. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.
32. Кудряченко А., Чекаленко Л. Головні складові ядерної безпеки Франції // Проблеми ядерної безпеки сучасного світу і Україна. – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. – С. 4-14.
33. Кулагин В.М. Международная безопасность : учеб. пособие для вузов / В.М. Кулагин. М. : Аспект Пресс, 2006. 318 с.
34. Куроп'ятник О. Ескалація ядерного протистояння США та Росії у контексті російсько-української війни. *Доповідь*. К. : Майдан закордонних справ. червень 2015. 41 с.
35. Лоссовський І. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами. К. : УАЗП, 2015. 168 с.
36. Макарчук І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 21. № 1. С. 83-89.

37. Международная безопасность : Учеб. пособие для студентов ВУЗов / В.М. Кулагин. М. : Аспект Пресс, 2006. 319 с.
38. Орлов В.А., Тимербаев Р.М., Хлопков А.В. Проблемы ядерного нераспространения в российско-американских отношениях. История, возможности, перспективы дальнейшего взаимодействия. М. : ПИР-Центр, 2001. 328 с.
39. Під без'ядерною парасолькою: Україна та її ядерні можливості – ілюзії і реальність [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=19.
40. Потехін О. НАТО і Європейська стабільність. Ч. 3. Ядерне стримування. *Зовнішні справи*. 2017. № 3. С. 10-15.
41. Потехін О. Незастосування ядерної зброї у військово-політичній стратегії США та Україна. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 2. С. 132-152.
42. Потехін О. Політика США у сфері нерозповсюдження ядерної зброї та Україна. *Американська історія та політика*. 2016. № 1. С. 100-107.
43. Потехін О. Ядерне роззброєння України у контексті її відносин з США та РФ. *Агора*. 2016. Вип. 16. С. 16-22.
44. Протидія тероризму, нерозповсюдження зброї та матеріалів масового знищення й захист критичної інфраструктури : зб. матеріалів Міжвідомчої експертної робочої групи, створеної при НІСД / за ред. О.Д. Маркеєвої, Ю.М. Скалецького. К. : НІСД, 2013. 104 с.
45. Рафеенко Д. Ядерный фактор во внешней политике Украины (1991-1996 гг.) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.evolutio.info/index.content&task=view&id=701&Itemid=55/>
46. Розумюк В. Основні напрями теоретичної рефлексії проблем ядерної безпеки. Проблеми ядерної безпеки сучасного світу і Україна / Під ред. А. Кудряченка. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. С. 67-73.
47. Святун О. Будапештський меморандум та його співвідношення з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. *Віче*. 2014. № 20.

- Жовтень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4405/>
48. Синовец П.А. Нераспространение ядерного оружия и Украина: дискуссия и анализ проблемы. *Вісник Одеського національного університету*. 2003. Т.8, В.9. С.745-751.
 49. Сіновець П.А. Розповсюдження ядерної зброї на Близькому Сході: проблема ХХІ століття. *Науковий вісник*. 2006. №1 (21). С.159-166.
 50. Синовец П.А. Теория сдерживания и перспективы её выживания в ХХІ столетии. *Нерозповсюдження та контроль озброєнь*. 2002. №1. С.4-8.
 51. Синовец П.А. Эволюция концепции «неприемлемого ущерба» в ядерных стратегиях. *Нерозповсюдження та контроль озброєнь*. 2002. №2. С.4-7.
 52. Співак В.М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації : монографія. Київ : Логос, 2011. 416 с.
 53. Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 23–24 травня 2017 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.
 54. Чумак В. Ядерна стратегія США: від перевершення до нерозповсюдження. К. : НІСД, 1999. 304 с.
 55. Campbell D. Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity. Manchester: Manchester University Press, 1998. 346 p.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Рівні економічної безпеки України

Рівні економічної безпеки	Складові елементи
Національний	Приватний: індивідуальний; корпоративний;
	Локальний: галузевий; регіональний;
	Державний
Міжнародний	Регіональний
	Глобальний

Таблиця 2

Класифікація загроз та викликів економічній безпеці держави

Класифікаційна ознака	Загрози	Виклики
Середовище виникнення	Зовнішні, внутрішні	
Інтенсивність впливу	Великі, середні, невеликі	-
Зміст	Політичні, військові, соціальні, економічні, екологічні, інноваційні, інформаційні та ін.	
Масштаби вияву	Глобальні, макрорегіональні, загальнодержавні, регіональні, локальні	
Характер дії	Постійні, періодичні, тимчасові	-
Значення	Першочергові, другорядні	Суттєві, несуттєві
Можливі наслідки	Катастрофічні, критичні	Прогресивні, регресивні

Таблиця 3

Основні та потенційні загрози на всіх рівнях національної безпеки України

Загрози	Характеристика загроз в національній безпеці
---------	--

<p>У зовнішньополітичній сфері:</p>	<p>посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України.</p>
<p>У сфері державної безпеки:</p>	<p>розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб; загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян; поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності; злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.</p>
<p>У воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України:</p>	<p>поширення зброї масового ураження і засобів її доставки; недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності; нелегальна міграція; можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами; повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України; накопичення великої кількості застарілої та не потрібної для Збройних Сил України військової техніки, озброєння, вибухових речовин; незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України; незадовільний рівень соціального</p>

	захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей; зростання небезпеки для життя і здоров'я цивільного населення, насамперед дітей, внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів.
У внутрішньополітичній сфері:	порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України; можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України; структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці.
В економічній сфері:	істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромисловому комплексі, системах життєзабезпечення; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; небезпечне для економічної

	<p>незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;</p> <p>«тінізація» національної економіки.</p>
У соціальній та гуманітарній сферах:	<p>невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; неефективність державної політики щодо підтримки сім'ї та забезпечення, дотримання і захисту прав дитини, і як наслідок, збільшення кількості сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які залишилися без батьківського піклування.</p>
У науково-технологічній сфері:	<p>наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн; неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності; низька конкурентоспроможність продукції; нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії; зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної праці, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності.</p>

У сфері цивільного захисту:	невідповідність сучасним викликам стану єдиної державної системи цивільного захисту, сил цивільного захисту, їх технічного оснащення; значне антропогенне і техногенне перевантаження території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; погіршення технічного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на річці Дніпро; непідтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України; небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму.
В екологічній сфері:	нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлюваних, так і відновлюваних; неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи; погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів; неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності.
В інформаційній сфері:	прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

